

ЗА РАЗГОВОРНИТЕ МАРКЕРИ И УСТНАТА КОМУНИКАЦИЯ

Йовка Тишева
(София, България)

В статията се дискутират някои параметри на отношението между разговорното и устното общуване, като особеностите на разговорната реч се съпоставят с прояви на официална подготвена устна комуникация. Анализите са част от работата по проекта *Изследване на модели и стратегии в различни речевни ситуации и сфери на общуването в съвременния български език* (ФНИ на МОН, № ДТК02-1/2009 г.).

В езиковедските изследвания българската езикова ситуация от втората половина на XX век се представя чрез проявите на две основни езикови форми (езикови формации):

– книжовен (литературен) език – използва се в художествената литература, в научното общуване и в публицистиката. Обществено-политическият живот, както и обучението в училище представят сферите и ситуациите, в които книжовният език се реализира и в писмена, и в устна форма.

– диалекти – обслужват непосредственото взаимно общуване в група или колектив, които са определени според териториални или социални принципи.

В този изследователски контекст българската устна реч се свързва с предмета на диалектологията, определян като „всички езикови прояви, всички езикови средства за общуване в определен контекст, които не влизат в обсега на литературния език“ (Стойков 1993:23). Това е мотивирано и от факта, че българската разговорна реч в диалектите имат общи отличителни особености: те се реализират главно в устна форма и са средство за непосредствено спонтанно вседневно общуване.

Устната реч намира място и в оперативните анализи за установяване на равнището езиковата култура. За да отговорят на изисква-

нето за висока езикова култура, както писмените, така и устните текстове трябва да се подчиняват на кодифицираните норми. Идеята, че „нормализираното не трябва да задълбочава различията между устния и писмения език... вариантите да се приемат за еднакво книжовни и да се гълкуват като разлика между „устна“ и „писмена“ реч“ (Пенчев 1980:57-58), не е водещата при оценката на средствата в устното общуване. В духа на прескриптивната традиция вариантите в речта, породени от функционални или стилистични различия, не се свързват със спецификите на устното общуване, а се определят като отклонения от нормите. Тази тенденция води до противоположаване между книжовно и разговорно; при това в опозицията книжовното е маркирано като нормативно и правилно, а разговорното – като отклонение от нормите. Книжовният български език е официална, нормативна и престижна форма, затова е задължителен в публичното общуване и в писмената практика. Борбата за висока езикова култура обаче цели налагането му и в други сфери и ситуации: „...общуването със средствата на книжовния език в сфери, които по-рано са били обслужвани изключително от диалект, става все по-често и не се оценява като ненормално“ (Лилков 1980:49).

Разширяването на употребите на книжовния език, най-вече в неговата устна форма, може да се свърже и с продължаващото действие на исторически установилата се от Възраждането тенденция към хомогенност на езиковата ситуация. В края на XIX и на началото на XX век, в процеса на установяване на общонароден (национален) език, регионалните варианти, които преди това са средство и за устно, и за писмено общуване, постепенно отстъпват пред нормата и естествено стесняват употребата си. През последната четвърт на XX век тенденцията към унификация и хомогенност продължава да действа, поддържана от редица екстралингвистични фактори, вкл. и налагането на отрицателни оценки за езиковите варианти – освен неправилни, те са и непрестижни.

Очевидно е, че според наблюденията на лингвистите езиковата ситуация се характеризира с разширяване на ролята на книжовния език, а езиковата динамика трябва да доведе до неговата доминация. В този контекст съвсем закономерно мненията и оценките за езиковите формации, които се реализират в устното общуване, и по-

специално за феномена разговорна реч, са противоречиви. Насочването на изследователския интерес към комуникацията и речта се свързва с идеите на пражките структуралисти. В българското езиковедие обаче при оформяне на концепциите за българската разговорна ситуация по-силно се оказва влиянието на руските лингвисти. Така в описанието на българската устна реч се пренасят модели, разработени след анализ на състоянието в други езици, без да се отчитат специфичните особености на българската езикова ситуация, както и вариантите при реализирането на някои универсални принципи в конкретни условия. Настоящата статия няма за цел да проследи детайлно развитието на концепциите за българската разговорна реч, затова ще бъдат представени само някои от мненията по въпроса, и то такива мнения, които имат отношение към методологията на предложените по-нататък анализи.

За разговорната и за книжовната реч

Анализирайки езиковата практика, Венче Попова разглежда разговорната реч преди всичко като „устна проява на комуникативния акт“ (Попова 1980:62), която в българска ситуация може да се реализира на основата на два типа езикови системи – системата на книжовния български език и системата на диалектите. „Книжовният език, разбран като представителен, нормативен и кодифициран език на цялата българска нация, се реализира като писмен език, или *писмена книжовна реч*, и устен, или *устна книжовна реч*“ (Попова 1980:65). *Писменият книжовен език* функционира чрез текстове, които представят неговите подсистеми, или т.н. функционални стилове – научен, публичистичен, административен, разговорен и художествен стил. *Устната книжовна реч* съществува в два основни типа реализация:

– *несъщиска книжовна разговорна реч* – реализира се в устни прояви, при които се спазват нормите и кодификационните правила. Тези прояви имат репрезентативен характер и най-често са предврително тематично, структурно и езиково обмислени. Тази форма на устната реч с кодифицирана чрез разговорните правила и се реализира в стандартизирани ситуации под формата на лекция, реч, беседа и пр.

– *същинска книжовна разговорна реч* – реализира се при принудена, неофициална, предварително неподготвена форма на общуване между хората. За разлика от несъщинската разговорна реч, втората форма на устната реч може да се осъществи във всяка ситуация. Като част от книжовния език (а не от системата на диалектите) същинска книжовна разговорна реч е кодифицирана, но заради начина на прилагане на тези норми тя е стихийна.

За теоретичната база на настоящата статия са важни следните постановки:

– Разговорният стил е подсистема на писмения книжовен език, затова терминът не може да се прилага при описание на актуалното „живо“ речево общуване.

– Определянето на разговорната реч като „книжовна“ показва, че тя е част от книжовносиковата формация, а не от системата на даден диалект.

– Устната реч показва различни степени на близост с двете основни езикови системи – на книжовния език и на диалектите. Безспорните приноси на няколко поколения изследователи от

Великотърновския университет дават основание да се говори за школа, развила своя концепция за мястото и ролята на българската разговорна реч в съвременната речева ситуация. Тази концепция тръгва от идеята, че изследванията на устната реч остават изцяло в полето на книжовния български език, а обектът им се проявява или като *публична устна реч*, или като *книжовна разговорна реч*. „Книжовната разговорна реч е разновидност на устната форма на книжовния език, която е предварително неподготвена, възниква спонтанно и непринудено и служи за непосредствено общуване между носителите на книжовния език във всекидневния им бит.“ (Русинов 1991:23). В рамките на книжовната разговорна реч съществуват две разновидности:

– *официална книжовна разговорна реч* (според Русинов) или *официално-делово-разговорна реч* (според Станева) – характеризира се с по-голямо единство на нормите и с по-ясен и отчетлив изговор на звуковете, думите и фразите. Тя се реализира в сфери на обществена дейност, традиционни за другите функционални стилове, затова може да се разглежда като устна форма на съответните стилове.

– *неофициална книжовна разговорна реч* (според Русинов) или *битово-разговорна реч* (според Станева) – използва се при това комуникация и се отличава с по-голяма вариативност и лабилност на нормите. В най-голяма степен особеностите на тази разновидност се покриват с традиционния разговорен стил.

Тези разбирания до голяма степен съвпадат с представеното мнение на В. Попова за реализацията на разговорната реч. Това, което отличава Търновската школа, е идеята, че книжовно-разговорната реч е функционална разновидност на книжовния език, част от системата на функционалните стилове, формира се последна в сравнение с другите функционални стилове (вж. Станева 1991:30). Горали факта, че книжовната разговорна реч следва книжовносиковите норми, носителите ѝ са носителите на книжовния език, тоест интелигенцията (вж. Русинов 1991:28).

Такова разбиране значително стеснява полето на речевите прояви, които отговарят на критериите за разговорно, без обаче да преципира границите или отношението между разговорната и на диалектната реч. От друга страна, промените в мястото и ролята на интелигенцията в актуалната езикова ситуация правят тази постановка доста дискуссионна. Като обект на дискусия тя се включва и в настоящата статия, във връзка с изследователската цел за параметрите на отношението между устното и разговорното общуване.

За разговорната реч и нейните особености

Може да се твърди, че актуалните изследвания на българската разговорна реч вече са преодолели нормативистичния подход и не се занимават с установяване на ненормативното, на отклоненията и грешките от книжовната норма. Прилагането на методите на социолингвистиката и на лингвистичната прагматика, наред с използването на надеждни бази данни са сред причините за развитието на изследователската парадигма. Като основно средство за реализиране на неофициално неподготвено общуване, най-често с пряк контакт на участниците в речевата ситуация, разговорната реч не се проявява, както често се твърди, в избора на определени лексикални модели (разговорна, колоквиална, груба или стилистично неприемлива лек-

сика). Натрупаният изследователски опит (вж. например публикации на www.bgpressh.net) показва, че на всички езикови равнище разговорната реч има свои особености, които я отличават както от нормативната книжовна реч, така и от диалектите и груповите говори. Тези специфики са надрегионални, наддиалектни, тоест регистрират се на различни места от езиковата територия. Проявата им не е резултат от диалектни влияния, а се активира от ситуацията на спонтанно неофициално общуване.

Особености на фонетично равнище:

- елизии, слипси и синкопи – системно съкращаване при формите на някои местоимения и глаголи *тѡа, квѡ, квѡто, пашѡ, прѡяба, прѡя*; изговор на частицата за бъдеще време *ше, ш*
- удвояване на предлозите *с* и *в* независимо от това каква е думата след тях

- изговор на определени граматически морфеми: определителния член за ж.р. ед. ч. при съществителни на съгласна (който с под ударение!) – *радѡстѡѡ, пощѡѡ*; глаголните окончания: за 1. л. мн. ч. сегашно време при глаголи от 1. и 2. спрежение – *ме* вместо –*м*; глаголните окончания за 1. л. ед. ч. и в 1, 2 и 3 л. мн. ч. аорист – *ах/ъх* вместо – *оу* – *дадах, прочѡтахме, отидъха*

Други фонетични особености, регистрирани с разговорното общуване, като например скане – *нема, бѡхѡме* или свръхякане – *изляѡи, спрѡли*; дейотация – *тоа, онаа, вѡврѡ, мѡстат, учитѡстѡ; промяна на мястото на ударението – дѡнесѡи, ходѡл; редукция на *е* в *и* – *зѡлѡи, тѡливѡзѡйѡ*, са проява на диалектни влияния. Освен че показват устна спонтанна реч, те добавят и регионална идентификация на говорещите, затова не могат да се приемат като маркери на разговорната реч в „чист вид“.*

Морфосинтактични особености:

- засилена употреба на лични местоимения подлози, в резултат на което се оформят двусъставни вместо едносъставни определено-лични или елиптични изречения:

(1) били се уговорили (Н) аз викам няма проблем аз нямам работа/викам ш се кача горѡ ше гледам детѡто/но тѡ първо ми се разсърди/след тѡа като я карах нали така и така тѡ вѡка / а нали утре щѡхѡме да ги каниме не знам си какѡ не знам си шо и ся кат се качих горѡ тѡ вѡка аз няма да излизам

При това особено засилена е употребата на личното местоимение за 1. л. ед. ч., което води до постојано насочване на вниманието към говорещия. „егоцентричност“ на изказването, маркирана и с граматически средства:

(2) Б: да/ма аз ти казвам аз съ възхищавам [на такава хора] (Н)
В: (Н) аз съм труден от гледна точка на това че (Ф-Ъ-Ъ) аз съм проф. афиф работа/в смисъл аз не моа се сърдѡ мноо/ мноо не моа така+

Б: аз толкова трудно казвам не че [направо] не мога да се понасям
- конкуренция между местоимения от различни групи или между форми в рамките на една група местоимения:

(3) И: квѡ/и начѡ господѡ/аз нали шѡт чакѡм баша ми/шѡт баша ми чакѡм (Н)

братѡвчѡдка ми, децата ѡ католицѡи си ги направи
- конструкции за изразяване на неопределеност или интенцификация:

(4) тѡа момичѡцѡто е добричко такаѡв, и тѡя нали надменна ѡкаква такаѡв, да си сеа на ѡкаѡе такаѡв скѡтѡгично островче: влизам и там гледам всичките ѡкакви такаѡв // абс никѡй не познавам
- обобщаване на *делѡ* като универсален релатив:

(5) [тѡя чѡвѡк *делѡ* миналия път] катѡ бѡх и аз със него (жжж-посочѡв А) при теб в офѡса дойде със кембѡла / той ли е мариѡ? хората ѡзрастните *делѡ* разчитѡха на тѡя краѡв; след време ше има хора *делѡ* ше надѡгнат глас

- засилена употреба на *каѡто* в подчинени обстоятелствени изречения за време:

(6) ше мѡсля катѡ ми дойде рѡждѡния ден; или съм на крайности начѡ ноѡ трудна/тѡ аз кат ѡ се обадѡх и викам бѡ/поканиха ни; *делѡ* ся бѡше в офѡса аз кат презѡреѡца кат говорѡх
- удвояване на аргументи:

(7) Не/не/ не мога да остаѡв: тѡ първо *Сѡ*сле тѡяѡв да е тѡка не мога да остаѡв Стефан; а те другѡите понеже са амѡтѡри такаѡв ѡ: прѡйѡт/пу идин дѡвѡ кунцѡртѡ и съ утѡказѡт+//; ми те вече викам *стѡдѡнтѡките* запѡчнаѡа да идѡват и тѡ какѡви стѡдѡнтѡки

При допълнението се прилагат както моделите на граматикализираното удвояване (в безлични изречения), така и на прагматично мотивираното удвояване:

(8) ас таз баба на живо не съм я виждала; ама него постоянно го канят на разни презентации; ас го пуснах във ф едната стая щот ас и без тва не ми трява на мене за нищу

При удвояване на допълнението може да се стигне и до „изравняване“ на аргументи – изпадането на предлога *на* от фразата в позицията на непрякото допълнение води до формално й съвпадане с фразите, изразяващи пряко допълнение. В такива случаи удвояването на допълнението с компенсаторен механизъм за преодоляване на „омонимията“, тъй като на практика само клитиките показват какъв е видът на допълнението:

(9) него пуфи ли му викат; мен сзиците ми харесват; Жоро му е неудобно

тези хора помагаме ли им

Наблюдават се и редица особености, свързани с организацията на репликите в разговорните текстове. Поради линейният характер на речта и неподготвеността на изказванията словоредните модели (свързани с мястото на аргументите спрямо глагола) показват голяма вариативност – преместване на допълнението пред глагола; подлог във финална позиция и под. Незавършените изказвания, фалстартовете и корекции са типично явление за устната неподготвена реч. Размяната на реплики в диалога не винаги протича с плавна последователност и това води до „съавторство“ (довършване на реплика на говорещия от този, който взема думата след него) или застъпване на реплики (едновременно говорене на двама или повече участници в комуникацията). Началото или краят на диалога, вземането на думата, промяната на темата могат да се означат чрез т. н. рамкови конструкции (въвеждащи или приключващи елементи).

Натрупаният опит в изследването на разговорната реч позволява да се направи обобщението, че спонтанното устно общуване притежава свои системно проявяващи се характеристики, които могат да се определят като маркери за разговорност (за неподготвено спонтанно неофициално общуване). Идеята за включване на нови обекти и ситуации, в които протича устната комуникация, обедини

ботата на учни от Катедрата по български език, ФСФ, СУ и други институции. Изследване на модели и средства в различни речеве ситуации и сфери на общуването в съвременния български език (финансиран от ФНИ на МОН, дог. № ДТК 02-11/199 г.). Една от целите на проекта е да се разширят знанията за спонтанното общуване, като наред с битовото общуване вниманието се насочва към общуването в официална среда, с различен тип отношения между участниците в комуникацията (със или без социална дистанция), общуване по широк кръг теми (извън битовата сфера) и различна степен на подготвеност на говорещите по тях.

За езиковите средства в подготвеното официално общуване

Наблюденията върху някои особености на устната комуникация, представени в настоящата статия, се основават на корпус от интервюта от предаванията „Преди венчки“ и „Неделя 150“ по програма *Хоризонт* на Българското национално радио. Представителността на медиата и проблематиката на разговорите определят ситуацията на общуване като официална и подготвена, като при това между участниците има дистанция (слаба степен на познатост; йерархични отношения и т. н.). Такъв тип общуване предполага излизането на езикови средства, близки до кодификационната норма (якъл произносителен стил, несъщинска или официална книжовна разговорна реч), както и ниска степен на употреба или пълно отсъствие на елементи, присъщи на спонтанното битово общуване (посочените по-горе маркери за разговорност). Проверката на тази хипотеза е направена чрез наблюдения върху начините и средствата за оформяне на начало на репликата. Изборът е мотивиран от факта, че в тази позиция се разполагат едни от най-ярките показатели на разговорност – прагматичните частици.

В статията си „Организация на репликата в свършената българска разговорна реч“ Искра Ликоманова (1988) представя систематизирано начините за сигнализиране на начало: чрез включване на частици (*е, де, бе*), на съюзи (*ама, а, еми, ема, ма*), на лексикалните сигнали (*чакай, слушай, просто*) или местоимения

(то, това). С изключение на местоименията, които са част от структурата на изречението – експлицитен подлог или прономинализатор, всички останали сигнали за начало на реплика попадат в групата на прагматичните маркери. Като подчертано разговорни, те би трябвало да не се използват при официалното представително общуване между журналистите и техните събеседници. Данните от корпуса обаче показват, че това очакване не се потвърждава. И в официалната институционализирана ситуация, подобно на спонтанното всекидневно общуване, говорещите използват разговорни маркери, за да означат началото на своето изказване. Очаквано най-често с тази цел се използва частицата *ами* и вариантите *й еми*, *ми*. За останалите групи въвеждащи елементи картината е значително по-пъстра. Частиците, свързани с изказване на категорично отрицание или пренебрежение – *де*, *бе*, *абе*, *ами*, *ми* не се срещат в анализирания корпус. За сметка на това официалното общуване развива свои модели за про-тивопоставяне с помощта на противопоставителните съюзи *но* и *обаче*, обикновено в комбинация с лексикални средства за изказване на съгласие: *да*, *но...*; *да*, *обаче...*; *да*, *така е*, *но...* Сред лексикалните сигнали за начало доминира *вижте*, употребен самостоятелно или в комбинация с частици или противопоставителни съюзи. Типичен за разглежданата ситуация се оказва и маркерът за начало на реплика *значи*. Лексемата не въвежда изречения за последица или заключение или присъединени пояснителни конструкции, затова не може да се определи като съюз, а като част от системата на прагматичните маркери, по-специално на маркерите за организация на дискурса.

Всяка от посочените групи въвеждащи елементи се нуждае от самостоятелно проучване. Тук ще бъде предложен по-подборен анализ само на частицата *ами* като сигнал за начало на реплика при официално общуване, употребена изолирано, в отделна реплика, както е в (10) и (11), или в няколко последователни реплики на един и същ говорещ, както е в (12):

(10)¹ Ж: Какви са тези лица / какво разказват / какви истории има във снимките

¹ В примерите с Ж се обелязват репликите на журналистите, а със С – на интервюираните.

С: *Ми* / различни / примерно младите хора всичките млади хора / въпреки че жените ходят с техните традиционни облекла / всичките ходеха хванати за ръка

(11) Ж: Какво / става нассен според вас?

С: *Ами* интересното нассен ще бъде отново около БСП

(12) Ж: Дали обаче сега като: /виждаме какво се случи със партияте които/ участваха в тази тройна коалиция/ можем да кажем/ кой даде най-голямата жертва?

С: *Ами*: / на пръв поглед най-голямата жертва е НДСВ / защото Ж: не е в парламента

С: моля

Ж: защото не е в парламента?

С: защото не е в парламента / (...)

Ж: А що се отнася до ДПС (а:) / като следите партията сега и поведението ѝ в парламента // каква е вашата оценка (ъ:) ДПС е ли опозиция на сегашното управление / или?

С: *Ми* според мен ДПС категорично е опозиция (...)

М. Врина (1999) твърди, че в устната реч *ами* се употребява прагматична функция, като паразит и помага на говорещия при търсенето на подходяща дума или израз. Познаванията на събеседника по темата на разговора (той е политолог и политически анализатор) предполагат подготовеност и систематичност на отговорите му, ето защо употребата на *ами*, *ми* вероятно трябва да се мотивира по друг начин. И в двата случая въпросите на журналиста са конкретни и изискват точен еднозначен отговор. Събеседникът обаче добавя към фактологичната част на отговора си и още един момент – подчертава, че не претендира за обективност (*Ами*: / на пръв поглед...; *Ми* според мен...). Така частиците стават маркери за комуникативна неадекватност в диалога (нежелание да се даде директен отговор, отлагане на отговора, дистанциране и т.н.):

(13) Ж: Можем ли да ги идентифицираме / това са хората / от над / средната класа / под средната класа / най-бедните / или мислите?

С: *Ами* (а:) някои социологически проучвания показваха / че това са действително / (а:) активните хора

Пример (13) е показателен, че частицата *ами* не е средство за запълване на пауза и печелене на време за обмисляне на респондата, защото за тази цел събеседникът използва т.н. филтри, означени тук със знака (а:). Подобно на употребите в (10)–(12), и тук началното *ами* показва стратегията на говорещия за избягване на директния отговор и за дистанциране от съдържанието на изказването. С такава функция *ами* се употребява и в разговорната реч (вж. Тишева, Хауге 2001).

Ако репликата на журналиста не е оформена като въпрос, а съдържа коментар или продължение на изказано твърдение, много често събеседниците използват *ами*, за да подчертаят, че съобщават нещо известно, очевидно, или нещо, което е логично следствие от съдържанието на предходния контекст или от пресупозициите на участниците в комуникацията:

(14) Ж: Но този въпрос / се състои //... (Н) ... стои

С: *Еми* разбира се / в крайна сметка / то няма да може 100% от хората да са / грамотни и: / със много голяма култура / но въпроса / те може и 5% да са / въпроса е дали те ще дърпат обществото напред / или пък

Ж: Добре ама ама сме си / балканци / Югоизточна Европа

С: *Еми* това е въпрос на историческа съдба

Ж: Южна Европа както

С: *Еми* това има и

Ж: Средноевропейска държава

С: *Ми*: не знам / за този географски

Ж: Географски не може да се вместим

Системната употреба на *ами*, *ми* от събеседника като прагматичен маркер за тълкуване на съдържанието на изказването в широк контекст (напр. пресупозициите, че фотографът не се разделя с фотоапарата си и зависи от него) се допълва и от начина, по който е структуриран текстът след частиците. Журналистът не е задавал въпрос, нито търси потвърждение или отрицание по повод на изказването си от страна на събеседника. Събеседникът обаче тълкува предходната реплика като стимул за изразяване на отношение (приемане или отричане на твърдението) и затова използва отрицателната частица или наречие *сигурно*:

(15) Ж: За шест дни аз не си представям че гледаш света
...на обектива

С: *Ми* не даже в смисъл някои неща не ги кат не съм със
...апарата някак си не ги виждам добре не знам това е може би
...Ж: Това е някаква зависимост

С: *Еми* сигурно ма е хубава зависимост щот се виждат мноо
...аво през обектива всичките неща или аз така ги виждам не знам
...Ж: Ако не е до тебе фотоапарата ...

С: *Ми* не аз нямам такъв случай

Поради спецификата на ситуацията и ролята на журналистите
...развитие на разговора отношение към предходна реплика обик-
...овено се съдържа в репликите на събеседниците. При начално *ами*
...о варира от съгласие до несъгласие, но рядко стига до противоположа-
...ване, затова в анализирания примери по модела на (16) са единични:

(16) Ж: Намеквате че чиновниците си тръгват рано от работа
...тръгват към морето ли и заради тях е направена тази заповед ли
...С: *Еми еми* извинете безработните нямат пари да отидат до
...морето хората които работят в частния бизнес работят при определен
...триктен работен ден ...

Сред анализирания примери за реплики с начално *ами* няма
...явива, в които частицата е сигнал за смяна на темата. Това може
...да се обясни отново със спецификата на речевата ситуация и формата
...на общуването – темите са предварително зададени и коментирани,
...преходите между тях се правят от журналистите. В редки случаи
...може да настъпи смяна на ролите:

(17) С: Много повече ми харесват нали като са изкопирани (...)

Ж: *Ами* то е като разликата да гледаш един филм / на малък
...екран и в кинозалон

С: Да така е / обаче знаеш ли че / като отваряш тая тема / аз
...примерно сега не обичам да ходя на кино

Поемането на водещата роля от събеседника, който започва
...нова тема, се допълва и от иначе нетипичната за речта на журна-
...листите начална реплика с *ами*. С изказването си той изразява съгла-
...сие с предходната реплика, като потвърждаването е зададено чрез
...използване на (общо)известна информация.

Представените примери показват, че разговорните маркери *ами*, *ели*, *ми* са част от езиковите средства и при подготвено официално общуване. Чрез тях говорещият насочва слушателя как да декодира или тълкува изказването, в какъв контекст да направи това тълкуване, за да достигне най-точно и бързо до вложеното послание или комуникативна цел. Наред с това трябва да се отбележи, че в групата на маркерите за начало на репликата се наблюдава специализация на езиковите средства. Прагматичните частици, употребени в начална позиция, са с различен статут и фреквентност при официална и неофициална комуникация. Елементите, които се употребяват по един и същ начин и при подготвено официално, и при неформално неофициално общуване, би трябвало да се разглеждат не само като маркери на разговорната, а на устната реч, на устната комуникация. Маркери като разгледаната тук частица *ами* показват формата на общуването, а не средата или сферата, в която то протича. В този контекст разликите между официалното и неофициалното могат да се определят чрез фреквентността, с която се използват средства от една и съща група, в случая групата на прагматичните частици.

БИБЛИОГРАФИЯ

- Врина 1999: Врина, М. Експресивните частици в българския език. В. Търново.
- Ликоманова 1988: Ликоманова, И. Организация на репликата в българската разговорна реч. // *Български език*, № 6, 525–528.
- Лилов 1980: Лилов, М. Книжовният език като средство за израждане на национална култура. // Проблеми на езиковата култура. С., 48–56.
- Пенчев 1980: Пенчев, Й. Езикова норма и езикова структура. // Проблеми на езиковата култура. С., 57–60.
- Полова 1980: Полова, В. За разговорната реч и нейната норма. // Проблеми на езиковата култура. С., 61–67.
- Русинов 1991: Русинов, Р. Етапи във формирането на българската книжовна разговорна реч. // Проблеми на българската разговорна реч, кн. 1, 22–29.
- Станева 1991: Станева, Хр. Книжовно-разговорната реч и другите функционални стиллове в СБКЕ. // Проблеми на българската разговорна реч, кн. 1, 30–37.

Стойков 1993: Стойков, Ст. Българска диалектология. С.

Тишева, Хауге 2001: Тишева, Й., Х. Р. Хауге. Съюзни за противопоставяне във функцията на прагматични частици. // *Проблеми на българската разговорна реч*, кн. 5, 242–252.

ON COLLOQUIAL MARKERS AND SPOKEN COMMUNICATION

Yovka Tisheva
(Sofia, Bulgaria)

The main topics of the article are the parameters of the relation between colloquial and spoken (oral) communication. The characteristics of Colloquial Bulgarian are compared with language tools used for formal communication. The analyses presented here are part of the project "Models and Tools for Spoken Communication of Contemporary Bulgarian language" (Scientific Fund, Ministry of Education, № ДТК 02-11/2009 г.).